

vreed is, ver-
wer haar ont-
lang maken,
mijn studeer-
dat een lange
at ik daarom
rte opmerkin-
klacht denk,
dit zien van
enharthen oor-
Het valt niet
ver te wogen
te subjectief,
kan geschat
n een vrou-
and wel eens
ndeel vormen
a GEZIEN
n, die in hun
laf bieden om
of nu wil ik
nag toch zoo
ij haar geen
tel, doch over-
een voor onze

zonder op de
ouding tegen-
rindt, dat der
i heb ik over
ven, en ik zal
zette toen nit-
lef- en passief
op de Schrift
er van een
de geval met
Daarom kan
kiesrecht zijn.
inselverzekering
kelij k bleek
mer, Staten of
De overgrooten
laat ik het zoo
teft tegen het
n practische,
if vergeet A. M.
zaak spoedig
en ik betwijf-
er anti-revolu-
Zij moet niet
g, of b.v. met
delijken vrou-
hare, die het
olleges gaarne
en vrouw als
nu het feit
oor de vrouw
stemmen, zie
Wij mogen in
ongeloofs geen
en evenals in
zoo vooraan-
nood een De-
iten, zoo heb-
van geestelijke
e macht der

roken.
rouwen plaats.
n beiden ver-
chiedt, is, ge-
oggen aan de
vereenigingen,
ch m.i. in de
d, dat behou-
t algemeen de
ries geen as-
c vaak hoor?
bemoeien, de
hartigen". Dat
r schuilt in dit

er tegen A. M.

-H. Partij toe
i candidoerde,
aan het oavel,
vrouwenname
den van Mej-
ste maal ver-
u denk ik er
vrouw te ont-
ltoos met ge-
gst bekwaame
k, A. M., dat
die de C-H.
loof, dat Mej-
en vriendelijk
zijn de felten
het platteland

aemen, waar ook de C-H. Partij bijna geen vrouwen
candidoerde, maar de steden. En ja, dan staat
in Amsterdam de Antirevolutionaire Partij
in stemmenaantal beneden de partij van
Mej. Katz, maar ieder, die met de Am-
sterdamsche toestanden even bekend is, zoekt niet
lang naar de oorzaken. Hij denkt onmiddellijk aan
de debacle van de Amsterdamer, die natuurlijk
ons schade heeft gedaan, en hij weet ook, dat tal
van oud-liberalen gaarne hun stem gaven aan man-
nen als Jan ter Haar en Generaal Ophorst.
Doch stelt nu daartegenover Rotterdam en
Den Haag. Onze lijsten telden geen vrouwen-
namen. Hier ter stede prijken die namen wel op
de C-H. lijsten. Zelfs waren er twee vrouwen
door deze partij gecandidoerd. En wat is het
resultaat, hooggeachte A. M.? Dit: dat en in Rot-
terdam en in den Haag ons stemmenaantal
klom, en wij zelfs in de residentie het getal bij
de Kamerverkiezing uitgebracht met 1000 stem-
men overtroffen, terwijl de C-H. Partij bijna 3000
stemmen zakte.

Ik denk er niet aan, dat verlies aan de vrouwen-
candidaten toe te schrijven.

Ik erken graag, dat in Rotterdam en den
Haag onze lijsten uitnemende voortrekkers be-
zaten, maar uit deze feiten blijkt wel, dat uw
conclusie allerminst opgaat. Als gij uw maatschap
vasthoudt, dan heft het negatief in de residentie
het positief in de hoofdstad op, en uw resultaat
is nul. En wat Groningen aangaat, ik heb ver-
nomen, dat wij en in de stad en in de ommelanden
eer vooruit dan achteruit gingen.

Nu nog iets over „De Standaard“.

Ik heb de door u bedoelde dingen met aandacht
gelezen.

Het trof ook mij, dat in de vrouwenrubriek zoo
werd geschreven, en één zin heeft me een oogen-
blik „kriebelig“ gemaakt. Daar schreef niemand
minder dan H. S. S. K. over Mej. Frida Katz
als onze vertegenwoordigster in de Tweede Ka-
mer, d.i. als de vertegenwoordigster van de vrou-
wen, en ik dacht: hoe heb ik het nu? Ik hoor
die uitdrukking wel eens meer, en als nu onkun-
digen zoiets zeggen, kan ik zulk een vergissing
met genoegen vergeven. Doch Mej. Kuypers weet
beter, en A. M. weet beter. Mej. Frida Katz
is noch in de Kamer noch in den Raad vertegen-
woordigster van de christen-vrouwen, maar zij zit
daar als representante van de C-H. Partij. En
alleen zij, die tot die partij behooren, zowel man-
nen als vrouwen, kunnen zich er op beroemen,
dat deze begaafde vrouw hen in de genoemde
colleges vertegenwoordigt. Maar wie buiten deze
partij staat, mag zich dezen roem niet toeëigen-
nen. En ik weet, dat en Mej. Kuypers en A. M.
te goed anti-revolutionair zijn, dan dat ze haar
beginsel en partij zouden verloochenen, om een
van haar sexe. Nu is het voor haar wel jammer,
dat onder haar vertegenwoordigers geen enkele
vrouw voorkomt, en zij het dus met mannen doen
moeten, maar is er voor haar reden tot klagen?
A. M. vestigt speciaal de aandacht op Mej. Kuy-
pers, en wij zijn haar dankbaar voor haar advies,
maar... begeert deze verkorene zelve die plaats?

Meer wil ik niet zeggen.

Veel zou nog te praten wezen.

Voor al dat „gelijke naast den man“.

Doch ik nu niet het twistgeschrift, en wil niet
meewerken om ons blad tot een debat — of minder-
vriendelijk-gezegd, tot een ruzieblad te maken. Gaar-
ne gaf ik A. M. gelegenheid zich te uiten, en
ik hoop, dat zij mij de eer en het genoegen wil
doen, mij de vriendenhand te drukken. Wij hebben
immers samen één partij en één beginsel lief! Wel-
nu, dan de handen ineengeslagen voor de heilige
zaak, waaraan ons hart gegeven is.

K. D.

Correspondentie. Mag ik vriendelijk verzoeken
mij in mijn vacantie geen geschrift van eenigerlei aard
toe te zenden. Boekwerken kunnen aan het redactie-
adres worden gezonden. De eerste weken hen ik in
Den Haag niet te vinden. D.

LITERATUUR EN KUNST.

Iets over het boek in de oudheid.

L.

Het oordeel, dat wij over een „boek“ plegen te
vellen of te hooren, betreft nu eens den inhoud,
dan weer den uiterlijken vorm. Dikwijls hebben
wij beide, vorm en inhoud, op het oog, wanneer
wij een boek „mooi“, „oud“ of „nieuw“, „groot“
of „klein“ noemen.

Het „boek“ is dus een synthese van vorm en
inhoud. Een reeks van opeenvolgende gedachten
is dus geen „boek“ en een hoeveelheid schrijf-
materiaal is het evenmin. Eerst door de vereeni-
ging van deze twee ontstaat het „boek“.

Natuurlijk valt het accent op den geestelijken
factor, die de eerste aanleiding is tot het ontstaan
van het boek, en die zich niet stoort aan den
uiterlijken vorm.

Voor de lezers staat ook de inhoud van het
boek op den voorgrond; het zal dan ook zelden
gebeurd zijn, dat bij het bespreken van boeken in
deze rubriek de uiterlijke vorm van het boek
ter sprake kwam.

Toch laat de vorm van het boek geen enkelen
lezer onverschillig. Dit ziet de uitgever wel in,
die hoogstaand literair werk niet bij voorkeur
laat drukken op krantenpapier! Vooral den laatsten
tijd besteedt men steeds grooter zorg aan de ar-
tistische verzorging van het boek. Wel heeft men
de „populaire editie“ uitgevonden om den lita-
rairen fijnproever met minder goed gevulde beurs
niet af te schrikken, maar toch wordt gewoekerd
met alle middelen, die beschikbaar zijn, om ook
dan nog door een verzorgden vorm zooveel mo-
gelijk recht te laten wedervaren aan den kost-
baren inhoud. De vorm van het boek zal ons
des te meer interesseren, hoe meer hij zich onder-
scheidt van den thans gebruikelijken. Hoe gaar-
ne zouden wij bijv. de werken van klassieke schrij-
vers uit de oudheid nog eens lezen in den vorm,
waarin hun tijdgenooten ze lazen! Ik kan mij voor-
stellen, dat er menschen zijn, die hun Bijbel al-
leen willen lezen in den vorm van den foliant
met zijn statige Gothische letterteekens.

Ik wilde in deze artikelen iets vertellen over
den vorm van het boek in de oudheid.

Het gaat niet gemakkelijk zich voor te stellen
hoe een „boek“ er uitzag in die oude tijden. Het
is af moedlijk zich een voorstelling te vormen van
het boek, zooals het er uitzag bijv. in de Mid-
deleeuwen vóór de uitvinding van de boekdruk-
kunst. Wij willen echter nog verder teruggaan,
en vragen, hoe het „boek“ er uit zag in het oude
Hellas.

De invoer van „papier“ schijnt ons dan de eerste
voorwaarde voor het ontstaan van het „boek“.

Voor de meeste volken begint de literatuur met
de heidenzangen uit zijn wordingstijd, waarbij wij
voor Griekenland vanzelf denken aan de zangen
van Homerus.

Nu weten wij, dat de kennis van Homerus' ge-
dichten verbreed is door z.g. „rhapsoden“. Aan
het geheugen van deze menschen, die bij de groote
nationale feesten stukken uit deze gedichten voort-
droegen, werden zeer hooge eischen gesteld. Toch
kan het niet anders, of reeds vroeg hebben er
geschreven exemplaren van Homerus' zangen be-
staan, al was het alleen maar als grondslag voor
het memorereen ten behoeve van deze „rhapso-
den“. Van een lezend publiek kan er in deze tijden
natuurlijk geen sprake zijn.

Het schriftgebruik in Griekenland is zeer oud.
Naast het gezongen woord bestond reeds in Ho-
merus' tijd het schrift. Hijzelf spreekt in de „Ilias“
reeds over een „brief“.

Waarop schreef men? Oorspronkelijk zeker op
rotswanden, op muren, op steenen tafelen, waar-
op wetten gebeiteld stonden vóór de tempels of
op de muren rondom de rechtplaats. Men moet
ook gebruik gemaakt hebben van palmbladeren
en boombast (vooral de bast van de linde wordt
voor dit doel vaak vermeld). Dit alles is in 't ge-
heel niet ongelooft, als men bedenkt, hoe lang
zulk schriftmateriaal in het Oosten (bijv. in Indië)
in gebruik geweest is. Het Grieksche woord „by-
blos“ (waarvan afgeleid ons woord „bijbel“) en
het Latijnsche „liber“, die beide de beteekenis
van „boek“ gekregen hebben, beteekenen oorspron-
kelijk boombast.

Om het geschreven woord echter transportabel
te maken, had men een ander materiaal als voer-
tuig der gedachten nodig. Men schreef dan vaak
op scherven d.w.z. dunne stukken kalksteen, of
wel ongeglazuurd aardewerk, waarop men met een
scherp voorwerp letters griftte. Verder gebruikte
men rollen van lood en ook wel hout. Zoo zal
de „brief“ bij Homerus, waarover we zooeven
spraken, wel een houten tablet geweest zijn. Weer
een stap vooruit zijn we gekomen, als we hooren
van het bestrijken van het hout met een zwarte
was, waarop men met een stift alles kon neer-
schrijven en weer uitwissen. Om het geschre-
vene, wanneer het bedoeld was als „brief“, bij
de verzending aan geen beschadiging bloot te
stellen, bestonden zulke „was-tafeltjes“ meestal uit
twee deelen, die men kon samenklappen, verzegen-
len en daarna als brief verzenden.

Wanneer men nu bedenkt, dat voor Homerus'

„Ilias“ en „Odyssee“ ongeveer 500 van zulke „was-
tafeltjes“ noodig zouden zijn, gevoelt men, dat
op een dergelijk substraat zich geen litteratuur
kon ontwikkelen.

Daarvoor was noodig de invoer in Griekenland
van het papier uit Egypte, waar het reeds duiz-
ende jaren bestaan had. Met den invoer van
het papier begint de groote beschaving van het
oude Hellas.

De kennis van de papyrus-plant en de berei-
ding van het schrijfmateriaal uit den stengel van
deze plant hebben wij voornamelijk te danken aan
Plinius den Oudere, den schrijver van een groot
werk „Naturalis historia“. Deze Plinius leefde in
de 1e eeuw van onze jaartelling en stierf in 79
na Chr. bij de bekende uitbarsting van den Ve-
suvius.

De papyrus is een moerasplant, die vooral groeit
in stilstaand water; het meest kwam hij voor in
de Nijl-delta. De stengels groeien meters hoog
op. De plant kwam ook in Syrië voor en aan den
Euphraat. Thans is zij geheel uit Egypte ver-
dwonen, en komt alleen nog voor aan den Blauwen
Nijl in Abessinië. De Egyptenaars gebruikten deze
plant met zijn rechte en sterke stengels voor ver-
schillende doeleinden. Zij maakten er bijv. booten
van, door de stengels met touwen aan elkaar te
binden. De wortel met zijn harde hout gebruikten
zij als brandstof, en het onderste gedeelte van
den stengel kon rauw of gekookt gegeten worden.
Ook zeilen en matten, zelfs kabeltouw wist men
er van te maken.

Het bereiden van schrijfmateriaal uit deze plant
was echter een gebeurtenis van bijzondere be-
teekenis. Bladen papyrus, die we nog terugge-
vonden hebben, toonen, dat reeds in die periode
van Egypte, die men „het oude rijk“ pleegt te
noemen (plm. 3000 v. C.) het uit papyrus bereide
schrijfmateriaal in gebruik was, en technisch min-
stens even volmaakt was als in latere tijden, waar-
van we ook nog papyrus-rollen bezitten. Het ge-
bruik van dit schrijfmateriaal nam voortdurend
toe, totdat eindelijk in den Grieksch-Romeinschen
tijd Egypte het geheele gebied rondom de Middell-
landsche Zee van papier voorzag.

Het schrijfmateriaal werd op de volgende wijze
vervaardigd. De stengel van de plant werd in
dunne, maar zoo breed mogelijke strooken gesne-
den, waarbij het midden van den stengel de breed-
ste en beste strooken opleverde. Deze werden dicht
naast elkaar gelegd; een tweede laag werd lood-
recht daarop gelegd. Bij goede waar moesten de
strooken precies gelijke breedte hebben.

Het waren dus twee zelfstandige lagen, alleen
verschillend gericht, en geen vlechtwerk. Beide
lagen werden vervolgens aan elkaar gelijmd, daan-
na geperst en ten slotte in de zon gedroogd. Daar
nu echter (hoe zorgvuldig men ook te werk gegaan
was) de natuurlijke plantenvezels ook na het per-
sen nog iets uitstaken, was het noodig, alle on-
effenheden weg te polijsten. De talrijke papyrus-
bladen, die wij heden nog bezitten, toonen duid-
lijk, welk een graad van volkomenheid deze tech-
niek bereikt had. Het is meestal onmogelijk de ver-
schillende strooken te onderscheiden; zoo nauw-
keurig zijn ze aan elkaar gepast. De beide lagen
zijn zoo vast met elkaar verbonden, dat ze na
tientallen van eeuwen nog niet loslaten, en de
oppervlakte van een papyrus-blad van solide kwa-
liteit is ook heden nog zoo glad, dat we met onze
moderne stalen pennen nog dragelijk er op zouden
kunnen schrijven.

De Ouden schatten het papyrus-blad des te hoo-
ger, naarmate het dunner was. Verder moest het
een gladde oppervlakte en een zoo helder mogelijke
kleur vertoonen. De voorliefde van de Ouden voor
een heldere kleur verklaart zich uit het streven
naar een zoo duidelijk mogelijk schrift. De ver-
schillende papyrus-bladen wijken sterk af in kleur.
Wij hebben exemplaren, overigens technisch ge-
heel onberispelijk vervaardigd, met een donkere,
bepaald bruine tint, en andere, die er hel-geel
uitzien. In vele gevallen zal de papyrus met den
tijd donkerder geworden zijn, want de vochtig-
heid is natuurlijk ook schadelijk voor de kleur.
We treffen echter ook zooveel licht gekleurde pa-
pyri aan, dat men zeker ook aan een oorspron-
kelijk verschil heeft te denken.

Wat de fijnheid en de vastheid van den pa-
pyrus betreft, komt aan het oudste Egyptische
fabrikaat de eerste prijs toe. Er zijn rollen, meer
dan 3000 jaar geleden vervaardigd, die nog zacht
aanvoelen en zonder eenig gevaar kunnen af- en
opgerold worden. Zulke eerste-klas-waard werd na-
tuurlijk zeldzaam, toen men het schrijfmateriaal
bij massa's vervaardigde en afleverde.

Het schrijfmateriaal uit de papyrus-plant ver-
vaardigd heeft een buitengewone duurzaamheid aan
den dag gelegd. Deze duurzaamheid heeft het

Onder de betere
fabrikaten
behoort

HET HOFBERG-ORGEL

door zijn hooge
muzikale eigenschappen
tot den eersten rang.

Firma A. DE ZEEUW (N. G. Klijn)
:- Rosestraat 42a - Rotterdam -: